aan de redding van het regenwoud en de stervende wereldzeeën. Daarbij wordt volledig voorbijgegaan aan het feit dat de kosten van deze kredietcrisis maar een derde zijn van de kosten van de kap van het tropisch regenwoud. Bij de kredietcrisis gaat het om incidentele kosten van 0,7 biljoen, bij de kap van het regenwoud gaat het om structurele kosten van 2,5 tot 3,5 biljoen per jaar.

De minister komt voor een diersoort die op uitsterven staat niet verder dan de symboolpolitiek van één maandje geen paling vissen. Ons kabinet laat het afweten bij het maken van echte duurzame keuzes, maar ook Europa doet dat nog steeds. Je kunt je afvragen wat Nederland in Europa aan duurzame keuzes moet inbrengen als het zelf niet in staat is om deze te maken. Wij wachten al weken op deze duurzame keuzes, maar zij komen niet. De Europese Unie heeft tot nu toe slechts halfslachtige maatregelen voortgebracht die onvoldoende zijn om de crisis het hoofd te bieden. Inmiddels blijkt dat wij de grenzen van de uitputtingsslag hebben overschreden. Meer dan 1 miljard mensen lijdt honger. De toegang tot schoon drinkwater wordt voor 70% van de wereldbevolking een probleem en de allerarmsten in de wereld worden het hardst getroffen door de gevolgen van de klimaatverandering. Onze natuurlijke leefomgeving wordt onomkeerbaar aangetast door grootschalige ontbossing, milieuvervuiling en de opwarming van de aarde. Voor de honderden miljarden dieren in de veehouderij is het leven vaak niet meer dan een voortdurend lijden. Dat vraagt om een drastische omslag van ons handelen, ook in Europa. De melkquota zijn op voorspraak van onze regering recentelijk uitgebreid. Inmiddels plukken onze melkveehouders daar de wrange vruchten van: de melkprijzen zijn met 25% gedaald en de overschotten worden via exportrestituties in de derde wereld gedumpt. Dat heeft niets te maken met de verantwoordelijkheid van consumenten en dat heeft alles te maken met de verantwoordelijkheid van overheden die eerst pleiten voor ongebreideld produceren en vervolgens de boeren in de kou laten staan en melk dumpen in ontwikkelingslanden. Daar kan een consument niets aan doen.

Het lukt de mens maar niet om het vermogen waarmee hij zich onderscheidt van de dieren – dat is het vermogen tot het maken van ethische afwegingen en het overzien van de consequenties van zijn handelen op lange termijn – aan te wenden voor een duurzame toekomst. Keer op keer worden keuzes gemaakt die ons steeds dichter bij de afgrond brengen. Inmiddels is de afgrond zo dichtbij, dat een stap terug, weg van de afgrond, moet worden gezien als een stap in de goede richting. Graag hoor ik van het kabinet of het binnen Europa en in eigen land die stap terug wil bepleiten. Wil Nederland zich ontwikkelen van de slager en de melkboer van Europa tot een gidsland op het gebied van duurzaamheid? Wil het leren van de crises die ons treffen? Is in dat kader te verwachten dat de coalitie het eens wordt over de keuzes voor de nabije en verdere toekomst, ook in termen van duurzaamheid?

Duurt het zo lang omdat er zulke grote, ingrijpende stappen zullen worden gezet, of duurt het zo lang omdat zelfs over kleine stapjes geen overeenstemming kan worden bereikt terwijl het water stijgt? Hoe serieus ziet de regering de kansen van een Europees duurzaamheidsbeleid als het in Nederland al niet lukt om tot overeenstemming te komen?

Wij kunnen kiezen. Wij moeten kiezen, tussen de lijn van de mensen die blijven glimlachen bij alle doemscenario's, die klimaatverandering zien als een hoax en die niet geloven in no-regretscenario's omdat zij zo snel mogelijk terug naar af willen, en de lijn van bezorgde wetenschappers, opinieleiders en oud-politici die aangeven dat de boot zinkt en dat het pompen of verzuipen wordt.

4 juni is heel dichtbij en de kiezers zijn heel bezorgd. Wanneer de zittende partijen niet kiezen voor duurzame oplossingen, kan dat ertoe leiden dat de burgers niet kiezen voor de zittende partijen. Er is meer dan één reden om nu de hand aan de ploeg te slaan in het belang van Nederland, in het belang van Europa en in het belang van de kleine planeet die wij met 6 miljard mensen zouden moeten delen.

De **voorzitter**: Ik schors de beraadslaging tot na het antwoord in eerste termijn van de regering over de Postwet.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Voorzitter: De Vries

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Regels inzake de volledige liberalisering van de postmarkt en de garantie van de universele postdienstverlening (Postwet 20..) (30536).**

De beraadslaging wordt hervat.

□

Staatssecretaris **Heemskerk**: Voorzitter. Ik dank de diverse fracties voor hun inbreng in eerste termijn.

Mevrouw Sylvester nam ons mee naar de tijd van de PTT. Toen stond dat nog voor Putje, Tentje, Tukje of voor Post, Telefoon en Telegraaf.

De Postwet heeft een rijke wetshistorie. Ik noem een paar highlights. De post is een oud fenomeen dat teruggaat tot de oude Egyptenaren, die al vele eeuwen voor de jaartelling afbeeldingen maakten van de boodschappers. Nu zouden wij dat de postbezorgers noemen. In de middeleeuwen deden graven van Holland de koeriersdiensten. Niet iedereen kon schrijven. Je kon niet iedereen vertrouwen. Daarom waren er geheime stukken en vertrouwensmannen. Overigens is het briefgeheim in dit wetsvoorstel bewaard gebleven. Het waren de Fransen die in ons land de eerste wettelijke regels rondom de postbezorging introduceerden. In 1871 kwam er voor het eerst een universele dienst, waardoor de postbezorging in het hele land dezelfde prijs kreeg. Na een aantal wetswijzigingen en na de privatisering bij de beursgang van 1989, ging het oude staatsbedrijf PTT verder als KPN. Er werd gesplitst in PTT Post, PTT Telecom, KPN Telecom en TPG Post. Nu is het TNT NV.

In 1998 werd door een wijziging van de Postwet en andere wetten een grote stap gezet op weg naar het afbouwen van het monopolie van het oude staatsbedrijf. Het voorbehouden gedeelte van het opgedragen postvervoer en het overige opgedragen postvervoer

werd daarbij verlaagd tot 100 gram. In 2005 lag een wijziging van de Postwet voor waarmee de gewichtsgrens voor het voorbehouden gedeelte voor opgedragen postvervoer werd verlaagd van 100 gram naar 50 gram. Overigens werd het desbetreffende wetsvoorstel zonder beraadslaging en zonder stemming in de Eerste Kamer aangenomen. Beide wetswijzigingen vloeiden voort uit twee Europese richtlijnen inzake de postmarkt. Vandaag spreken wij over het opheffen van het laatste stukje monopolie op de postmarkt, namelijk de postbezorging tot 50 gram.

Voorzitter. Ik zal mijn betoog in drie blokken uiteenzetten. Het eerste blok heeft betrekking op de universele dienstverlening en het toezicht daarop door de OPTA. Het tweede blok heeft betrekking op het Europese speelveld en het derde op de arbeidsvoorwaarden.

Misschien is het goed om er eerst op te wijzen wat er met deze wet niet verandert. Het briefgeheim – artikel 4 – blijft overeind voor alle postbedrijven, ik sprak daar al over. De universele dienst waar de consument het meest mee te maken heeft, bijvoorbeeld als hij een kerstkaart of een vakantiekaartje uit eigen land naar een ander stuurt, blijft bestaan. De plicht tot postbezorging is vastgesteld op zes dagen, maar ten minste 95% moet ook echt de volgende dag zijn bezorgd. Die harde kwaliteitseis wordt aan de verlening van de universele dienst gesteld. Er zijn ten minste 2000 postdienstverleningspunten waarvan 902 met een volledig assortiment. De brievenbussen – tegenwoordig bijna allemaal oranje, maar hier en daar nog een rode – moeten binnen een straal van 500 meter staan van grote woonkernen, dat wil zeggen met meer dan 5000 inwoners, en van 2500 meter buiten de woonkernen. De blindenpost blijft gratis. De OPTA blijft toezichthouder. Heel veel dingen veranderen dus juist niet.

De heer Elzinga vroeg waarom dit alles wordt gedaan. Dit staat in de memorie van toelichting. Wij menen dat het goed is als er meer keuzemogelijkheden komen, lagere prijzen en betere kwaliteit. Dit zal met name op de zakelijke markt, die ongeveer 92% van de postmarkt beslaat, tot uitdrukking komen. Mede naar aanleiding van het debat in de Tweede Kamer en de vele brieven die de Kamers daarover hebben ontvangen, moeten de doelstellingen die in de memorie van toelichting worden opgesomd, worden aangevuld met het feit dat de monopoliepositie van TNT op een beheerste manier zal worden opgeheven, dus zorgvuldig en met inachtneming van de belangen van de werknemers in de postsector zowel bij de monopolist als bij de nieuwe postbedrijven. De markt wordt sociaal verantwoord opengesteld.

Geen doel, maar wel heel belangrijk is de situatie op de Europese postmarkt. Wij mogen niet naïef zijn. Als er op andere markten geen eerlijk spel wordt gespeeld, moeten wij af en toe bereid zijn om een tikkie terug te geven. Dit is niet automatisch een protectionistische houding, maar je mag wel stevig laten ziet dat je voor eerlijke spelregels in Europa staat.

De heer Laurier en mevrouw Sylvester hebben gevraagd of er voldoende garanties zijn voor de levering van de universele dienst. De universele dienst is volledig gegarandeerd ook al wordt die uitgevoerd door een geprivatiseerd bedrijf. De universele dienst is dat deel waar de oma uit Appelscha vooral mee te maken heeft als zij zich afvraagt of die kaart nog wel aankomt en of de post nog steeds wordt bezorgd. In de wet zijn eisen opgenomen waaraan de universele dienst moet voldoen. Ik noemde al de plicht tot bezorging binnen zes dagen, het legen van de brievenbussen, de bezorging, de spreiding en de betaalbaarheid, dus de postzegelprijs.

Mevrouw Sylvester heeft ook een vraag gesteld over de aanwijzing van de verlener van de universele dienst. Dat blijft TNT, maar hoe werkt dat, zo vroeg zij. De hoofdregel van het wetsvoorstel is dat de minister voor onbepaalde tijd een postvervoerbedrijf aanwijst voor de uitvoering van de universele dienst zo lang zich geen omstandigheden voordoen die aanleiding geven om de universele dienst openbaar aan te besteden. TNT Post wordt met ingang van de datum van inwerkingtreding van de Postwet aangewezen om de universele dienst voor onbepaalde tijd te verzorgen. Er is gekozen voor TNT Post, omdat dit bedrijf daartoe nu als enige in staat is. Om de continuïteit van de universele dienst te waarborgen, wordt de Koninklijke TNT Post bv bij wetsvoorstel aangewezen.

In de wet zijn voorwaarden opgenomen die daarin wellicht verandering kunnen brengen. TNT Post is belast met de universele dienst tenzij het bedrijf de levering van die dienst niet langer kan waarborgen of de verplichting niet langer wil uitvoeren, als er verliezen optreden bij de uitvoering van de universele dienst of als andere partijen hun hand opsteken omdat zij in aanmerking willen komen voor de uitvoering van de universele dienst. Als aan een van die voorwaarden wordt voldaan, kan de aanwijzing worden ingetrokken, maar dit gebeurt niet dan nadat is voorzien in de aanwijzing van een postvervoerbedrijf dat dan de universele dienst zal gaan uitvoeren. Ook TNT is dan verplicht om aan de aanbesteding mee te doen. Die systematiek komt overeen met de systematiek van de Telecommunciatiewet. Hiermee is verzekerd dat er altijd een verlener van de universele dienst zal zijn.

De universele dienst wordt in principe kostendekkend met een rendement erop aangeboden. Als de kosten de opbrengsten overstijgen, bijvoorbeeld doordat de concurrenten steeds meer post bezorgen en de volumes kleiner worden, zullen de volgende stappen worden gezet: het beperken van de kosten van de universele dienst door beperking van de eisen en verhoging van de tarieven. Als die maatregelen geen oplossing bieden, zullen de netto kosten van de universele dienst worden betaald uit bijdragen van alle postbedrijven. In de Tweede Kamer is lang gesproken over de vraag of de universele dienst een lust is. De wet bevat veel waarborgen voor het geval dat de universele dienst een last wordt. Het is dus altijd zeker dat de kosten van de universele dienst worden gefinancierd en daarmee is dus ook de universele dienst, dat wil zeggen de postbezorging de volgende dag, gewaarborgd.

Mevrouw Sylvester heeft gevraagd naar de evaluatie van de universele dienst. In de wet wordt bepaald dat het parlement binnen vier jaar en vervolgens om de vier jaar een verslag krijgt over de doeltreffendheid en de effecten van deze wet in de praktijk.

De heer Elzinga heeft gevraagd of wij lessen hebben getrokken uit de situatie in Zweden. Hij vroeg onder meer naar de prijsstijgingen in dat land. Zweden is natuurlijk een ander land dan Nederland en de bevolking is er over een veel groter gebied verspreid. Het heeft de markt al veel eerder opengesteld en kent vanaf 1994 een tariefbeheersingssysteem voor een beperkt deel van de consumentenpost. Die tarieven zijn in de jaren negentig om twee redenen omhoog gegaan. In de eerste plaats

door de invoering van een btw-stijging en in de tweede plaats door een gat in de wet. Het Zweedse postbedrijf zag daardoor kans om zijn tarieven op te schroeven. De tarieven zijn sinds 2003 ongewijzigd voor de consumentenpost, de tarieven voor de zakelijke post zijn gedaald.

Er zijn veel vragen gesteld over het toezicht en over de rolverdeling tussen de OPTA en de NMa. In de memorie van antwoord wordt hierop ingegaan. De taakverdeling is als volgt. De taken van de NMa zijn de reguliere mededingingstaken, dat wil zeggen: toezicht op het kartelverbod, op het verbod van misbruik van een economische machtspositie en op eventuele fusies. De Tweede Kamer heeft aanvullende vragen gesteld over de uitvoeringstoets van de OPTA van november 2008. Hoewel die al in november 2008 aan de Tweede Kamer is voorgelegd, kwam men in het laatstgehouden algemeen overleg tot de conclusie dat er daarover nog te weinig vragen zijn gesteld. Er zijn aanvullende vragen geformuleerd. Het uitgebreide schriftelijke antwoord op die vragen is vanochtend aan de Tweede Kamer toegezonden en ik heb die brief ook aan de leden van de Eerste Kamer verstuurd. In die brief worden de taken van de OPTA opgesomd: toezicht op het waarborgen van het grondwettelijk briefgeheim, op het voldoen aan de eisen die worden gesteld aan de universele dienst, op het vaststellen van de starttarieven en op de kosten en opbrengsten van de universele dienst, het behandelen van aanvragen om vergoeding netto kosten die ontstaan bij de levering van de universele dienst, registratie van het postvervoerbedrijf, het toezicht op de toegang tot het netwerk van TNT voor andere postbedrijven, er moet sprake zijn van een transparante en non-discriminatoire toegang (artikel 9) en de OPTA moet desgevraagd als beslechter van geschillen over de toegang tot het netwerk optreden.

De OPTA heeft de mogelijkheid om informatie op te vragen. Natuurlijk moet daar terughoudend mee worden omgegaan, maar de OPTA kan van eenieder gegevens en inlichtingen verlangen die nodig zijn voor de juiste uitvoering van de aan de OPTA opgedragen taken. De OPTA kan ook aanwijzingen geven in verband met de naleving van deze wet. Verder kan de OPTA bestuursdwang toepassen en bestuurlijke boetes opleggen. De OPTA is in mijn ogen dus bepaald geen ceremoniële toezichthouder maar juist behoorlijk bewapend met middelen, zowel om informatie te vragen als om te handhaven.

De heer Asscher vroeg mij of het niet efficiënter en doelmatiger zou zijn als de OPTA al het toezicht op de postmarkt zou uitvoeren. Die discussie is ook gevoerd bij de behandeling van dit wetsvoorstel in de Tweede Kamer. Natuurlijk moet het toezicht efficiënt en doelmatig zijn, maar daar hebben OPTA en NMa ook afspraken over gemaakt. Zij hebben dat in een samenwerkingsprotocol vastgelegd en zij hebben dat opnieuw bevestigd na behandeling van het wetsvoorstel in de Tweede Kamer.

De **voorzitter**: De heer Schouw wil u al enige tijd een vraag stellen.

De heer **Schouw** (D66): En u de gelegenheid geven om even een slokje water te nemen. Het interesseert mij dat de OPTA zegt dat de regeling niet kan leiden tot het vaststellen van daadwerkelijke, kostengeoriënteerde tarieven. De OPTA stelt dat op basis van feitelijke kennis. U zegt in uw brief dat u die opvatting niet deelt. Ik vraag mij af wat u nu aangaf in de verhandeling van zo-even. Gaat u instructies geven aan de OPTA om er wel voor te zorgen dat zij kostengeoriënteerde tarieven kunnen vaststellen? Gaat u uw best doen om samen met de OPTA tot overeenstemming, een soort vergelijk, te komen? Of hebben wij over vier jaar, als er een verslag van bevindingen beschikbaar komt, te maken met een OPTA die zegt: wij hebben toentertijd aangegeven dat wij het niet konden dus wij kunnen u er geen inzicht in geven? Wat is uw plan?

Staatssecretaris **Heemskerk**: Mijn plan is heel helder. De spelregels waar de OPTA aan moet voldoen en de instrumenten die de OPTA in handen heeft, zijn in hoge mate voldoende om te handhaven. Dat betreft zowel het vaststellen van tarieven, als het inzicht krijgen in de boeken van de postbedrijven. Er is inderdaad een verschil van inzicht over de rendementsnormen die daarbij gehanteerd moeten worden. Ik zal daar straks nog op ingaan.

De heer **Schouw** (D66): Bij al die punten die de OPTA onmogelijk of onverstandig acht, vaak gestaafd met economische argumenten, heeft u zelf een verhaal? U gaat uw best doen om ervoor te zorgen dat de OPTA dat wel kan doen?

Staatssecretaris **Heemskerk**: Ja. Ik ben ervan overtuigd dat de OPTA heel veel instrumenten heeft en dat de regels helder zijn. Ik heb dat nog eens schriftelijk uiteengezet. Er is een verschil van mening over hoe strak moet worden omgegaan met het rendement. Er is ook een verschil van mening over de gedetailleerdheid van het toezicht. Ik heb voorgesteld om uit te gaan van de categorieën die in de wet staan in plaats van uit te gaan van de 104 subcategorieën waar de OPTA vanuit wil gaan. Misschien moet er wel een cultuuromslag plaatsvinden bij de OPTA om aan te sluiten bij het uitgangspunt van high trust dat dit kabinet hanteert; er wordt van uitgegaan dat men zich aan de regels houdt en als dat niet zo is, wordt er stevig ingegrepen. Het principe van de oude Postwet dat alles ter goedkeuring wordt voorgelegd aan de OPTA halen wij eruit. De OPTA heeft de instrumenten om te handhaven. De regels daartoe zijn ook buitengewoon duidelijk.

De OPTA moet in de handhaving wel samenwerken met de NMa. Helpt het als een aantal taken van de NMa worden overgeheveld naar de OPTA? In mijn optiek is dat niet het geval. Ook de OPTA zal zich moeten houden aan een aantal zorgvuldigheidsvereisten om bijvoorbeeld een klacht te behandelen als er misbruik wordt gemaakt van een economische machtspositie. Ik weet dat op dat punt een klacht is ingediend. Ik vind het buitengewoon jammer dat het zo lang duurt eer er opgetreden wordt. Ik zou dat ook moeten zeggen als de klacht bij de OPTA was ingediend want die moet zich aan dezelfde spelregels houden. Een risico van het overhevelen van veel mededingingstaken naar sectorale toezichthouders is bovendien dat er verschillen zouden kunnen ontstaan in de interpretatie van mededingingsrechtelijke begrippen in de Mededingingswet. Ik noem als voorbeelden het kartelverbod en het verbod op misbruik van een economische machtspositie.

De heer **Asscher** (VVD): Ik begrijp de stelling van de

staatssecretaris heel goed. Hij wil niet dat de mededingingswet verschillend geïnterpreteerd wordt. Dat is duidelijk. Het gaat mij echter vooral om de snelheid. De staatssecretaris betreurt het dat de behandeling van de klacht die er ligt zo lang duurt. Ik vind het minder belangrijk of de OPTA of de NMa over een klacht gaat zo lang een klacht over gebrek aan concurrentie of over oneerlijke concurrentie op een redelijke termijn beantwoord wordt. Dat is essentieel voor de klager. Anders kan de patiënt overleden zijn op het moment dat de klacht wordt behandeld. Ik vraag de staatssecretaris daarom of hij kan bevorderen, hetzij nu hetzij in een volgende regeling, dat de NMa ook van tevoren, dus ex ante, kan optreden in plaats van alleen ex post.

Staatssecretaris **Heemskerk**: Een discussie over het misbruik maken van een economische machtspositie is juridisch economisch ingewikkeld. Die discussie moet zorgvuldig gevoerd worden. Ik geef er de voorkeur aan dat dat bij de NMa gebeurt, maar eigenlijk maakt het niet uit zolang het zorgvuldig gebeurt. Dat duurt lang; ik vind dat ook jammer en ik heb dat aan de voorzitter van de NMa laten weten. Hij zegt echter ook dat hij de voorkeur geeft aan zorgvuldig en goed boven overhaast. Men houdt dezelfde instrumenten. De heer Asscher suggereerde ook een andere oplossing in de zin van het geven van ex-ante-instrumenten aan de NMa zodat deze vooraf kan optreden. De vraag is over welke instrumenten het daarbij kan gaan. In dit verband wijs ik erop dat de Tweede Kamer aan de OPTA een ex-ante-instrument heeft gegeven. Ik geef hiervan een voorbeeld. Er was een hele discussie gaande over TNT dat wellicht goedkope post via VSP afhandelde en het op die manier de andere postbedrijven moeilijk maakte. Sommige post zou tussen TNT en VSP heen en weer geschoven worden. De Tweede Kamer heeft toen gezegd – en dat lijkt op de ex-anteregulering die ook in de telecommarkt geldt – dat als VSP een deal sluit met TNT voor het leveren van VSP-post door TNT, dezelfde deal tegen dezelfde condities ook met anderen gesloten kunnen worden. Het gaat dan om toegang tot het grote netwerk van TNT door kleine nieuwe postbedrijven waaronder VSP maar ook Sandd en SELEKTMAIL. Dergelijke zaken zijn in dit wetsvoorstel goed geregeld. Alles afwegende denk ik dat wij met goede samenwerking, een cultuurverandering bij de OPTA en hetgeen ik schriftelijk uiteengezet heb een goed toezichtmodel op de postmarkt hebben.

De heer **Asscher** (VVD): Even in gewoon Nederlands want wij maken het onszelf erg moeilijk met al die afkortingen. Als de kleine postaanbieders het niet weten, dan kunnen zij ook geen toegang eisen tot het netwerk. Uit concurrentieoverwegingen kan het gebeuren dat zij niet weten dat er dealtjes worden gesloten. Zodra zij het weten, dienen zij een klacht in. Het gaat mij erom dat de klacht snel genoeg wordt afgehandeld. U hebt daar geen antwoord op gegeven. U hebt gezegd dat u met de voorzitter van de NMa hebt gesproken en dat die het betreurt. ”Het betreuren” doen wij echter ook als er straks geen nieuwe aanbieders meer zijn. Ik wil voorkomen dat het zo ver komt door aan u te vragen hoe bevorderd kan worden dat een klacht adequaat en snel wordt beantwoord.

Staatssecretaris **Heemskerk**: Een klacht aan de mededingingskant moet met zorgvuldigheid door de NMa worden behandeld. Als zij klaagt over gebrek aan capaciteiten om de postmarkt goed te onderzoeken, krijgt zij die erbij. Overigens heb ik dat ook aan de Tweede Kamer toegezegd. Dat signaal heeft de NMa niet afgegeven. Het maakt voor de zorgvuldigheid niet uit of dat onderzoek door de NMa of de OPTA dient te worden gedaan. Als er een klacht zou zijn over de toegangsvraag en eventuele dealtjes tussen TNT, Netwerk VSP of anderen, dan doet de OPTA het onderzoek daarnaar. Dat is dus een vorm van ex ante toezicht waarmee men zo snel mogelijk kan toezien en ingrijpen.

Dan kom ik op de vraag welke rendementseisen je hanteert. Dat onderwerp is ook technisch maar wel belangrijk. Ik vrees dat ik weer aan de afkortingen moet. Ik kies voor return on sales, dus een rendement op basis van de omzet en niet op basis van kapitaal. Op dat punt heb ik inderdaad een andere opvatting dan de OPTA. Dat leg ik zo helder mogelijk voor. Het college geeft de voorkeur aan een rendementsnorm gerelateerd aan geïnvesteerd vermogen, want rendement op investeringen of op kapitaal is een gangbare norm die is vast te stellen op basis van algemeen aanvaarde, objectieve maatstaven. Die norm wordt veel gebruikt. Ik ben echter van mening dat die norm minder goed bruikbaar is in een zeer arbeidsintensieve uitvoering van de universele dienst. Het gaat vooral om postbodes en loon. Het toerekenen van kapitaal naar dat stukje van de markt kan nogal fluctueren. Daarom heb ik gekozen voor de rendementsnorm die is gerelateerd aan omzet.

Dan kom ik op de objectivering van deze norm. Deze norm zal worden gesteld op basis van de rendementen die nu worden gemaakt. Er wordt echter wel gekeken naar een soort check daarop. Daarbij gaat het om kosten en rendementen in de voorafgaande jaren, een benchmark met vergelijkbare postbedrijven en het rendement op investeringen of kapitaal. Door te kijken naar het rendement van vergelijkbare postbedrijven en naar de kosten en rendementen van TNT Post in de voorgaande jaren, wordt gewaarborgd dat wordt uitgegaan van een objectief, redelijk rendement op omzet en dat er daarmee geen heel hoge postzegelprijs komt.

De heer **Doek** (CDA): Ik heb uw antwoord gelezen en u net gehoord. Ik weet ook wel dat wij niet te diep moeten ingaan op de techniek. Als je het rendement op een gegeven moment echter koppelt aan het personeel, zou dat een blokkade kunnen zijn voor technische innovatie van je kapitaalgoederen waarmee je een en ander doet. Daarom is het goed dat je die benchmark stelt, maar ten principale heeft de OPTA daarin gelijk. Dat is niet zo erg, want u schrijft gelukkig dat u een check zal laten uitvoeren op de redelijkheid van het rendement. Daarmee zal worden bekeken of daarbij geen extreme uitslagen zijn. Gaat u dat pas na vier jaar doen, zoals staat in artikel 85 of was u van plan dat toch wat eerder te doen?

Staatssecretaris **Heemskerk**: Ze worden vastgesteld op basis van de huidige rendementen. In 2010 worden ze voor het eerst geprikt op basis van de nieuwe regels. Als ik het verkeerd zeg, kom ik er in tweede termijn op terug. Ik zie hierbij allemaal instemmend geknik op de ambtenarentribune.

Voordat ik het stuk over toezicht en rendementen afrond, heb ik nog één overweging over de consumentenprijs. De reden waarom ik het ook niet zo ingewikkeld

wil maken, is dat het uiteindelijk 8% van de markt wordt. De consumentenpost van mensen die een verjaardagskaartje op de bus doen, is maar 8%. Van de markt behoort 92% tot de zakelijke markt. Daar gelden al die ingewikkelde tariefregels niet meer. Als het goed is, zal daar meer flexibiliteit en concurrentie komen. Daar profiteert de consument dus ook van. Laten wij dus niet voor 8% van de markt een buitengewoon complex systeem optuigen.

Dan kom ik op het Europees speelveld. Dat was een van de twee voorwaarden – ik heb eigenlijk altijd gezegd: drie voorwaarden – op basis waarvan het kabinet kon besluiten tot de invoering van dit wetsvoorstel. Dat zijn: een Europees speelveld en de arbeidsvoorwaarden. Mede tegen de heer Asscher zeg ik dat ik daar altijd bij heb gezegd, ook in de pers: de derde voorwaarde is dat de Eerste Kamer ook instemt met dit wetsvoorstel, want anders kunnen wij die markt niet openen.

Laten wij echter teruggaan naar het Europees speelveld. In februari 2008 hebben de Raad van ministers en het Europees Parlement de richtlijn met overgrote meerderheid aangenomen. In die Richtlijn 2008/6/EC inzake de postmarkt is vastgelegd dat alle lidstaten per 31 december 2010 hun postmarkt moeten vrijgeven. De nieuwe lidstaten, Griekenland en Luxemburg hebben twee jaar uitstel. Een aantal lidstaten heeft zijn postmarkt juridisch al volledig opengesteld: Zweden, waar wij het eerder over hadden, Finland, het Verenigd Koninkrijk en Duitsland. Wij lopen dus niet voorop. Met de postmarkten in het Verenigd Koninkrijk, Duitsland en Nederland hebben wij 50% van de totale postmarkt te pakken.

Wij hebben altijd heel goed gekeken naar wat er in die andere landen gebeurt. Wij willen immers niet "gekke Henkie" zijn of naïef zijn. Wij zien ook in dat wij een heel groot, innovatief, Nederlands postbedrijf hebben dat concurreert op die twee markten. TNT is de grootste concurrent van Royal Mail in het Verenigd Koninkrijk en een heel belangrijke speler op de Duitse postmarkt. Er zijn steeds twee obstakels geweest die de concurrentie in Duitsland hebben belemmerd: de btw-ongelijkheid en een relatief hoog minimumloon in de postsector dat in een latere fase, plotsklaps werd ingevoerd. Het gaat mij er niet om dat er in Duitsland eventueel een minimumloon zou komen. Dat moeten ze in Duitsland zelf weten. Het ging mij om het plotsklaps en op het allerlaatste moment invoeren van een minimumloon dat dusdanig hoog was dat TNT zei: hiermee kunnen wij ons bedrijf niet verder uitbouwen.

Inzake de btw ligt er een concreet wetsvoorstel in het Duitse parlement dat ertoe strekt dat alleen een vrijstelling in stand wordt gehouden voor de post die wordt verstuurd door de consumenten. Die regeling is vergelijkbaar met de regeling in Nederland. Dat zal dus de business case van TNT verbeteren, omdat TNT hiermee in een gelijke positie komt met Deutsche Post wat grote klanten betreft, zoals banken en verzekeraars. Dat zijn grote spelers op de postmarkt. Ik meen dat de heer Doek daarover een vraag stelde. Ten aanzien van het plotsklaps invoeren van dat hoge, oneigenlijke minimumloon, is TNT in twee instanties in het gelijk gesteld door de Duitse rechter. De cao tussen Deutsche Post en de vakbond Verdi mag niet verbindend worden verklaard ten aanzien van loonafspraken die al eerder tot stand waren gekomen, waaronder de loonsafspraken die TNT had afgesloten. De Duitse regering heeft nu wel een wijziging van de wet voorgesteld die het mogelijk maakt om cao's die een minimumloon regelen, algemeen verbindend te verklaren. Met die wijziging wordt het mogelijk om een aantal sectoren onder de werkingssfeer van die algemene minimumloonwet te brengen. Dan gaat het om de postsector, maar ook om andere sectoren, zoals de bouw- en de schoonmaaksector. Beide kamers van het Duitse parlement hebben die wet recentelijk goedgekeurd. Hij moet alleen nog worden ondertekend door de Duitse president. Het is niet duidelijk wat dat specifiek voor de postsector gaat betekenen. Er zijn zaken in cassatie, waarin ook de vraag aan de orde is voor welke bedrijven die algemeenverbindendverklaring kan gelden. Als die algemene wet er komt, is die dus niet een op een toepasbaar op de zaak van TNT.

De heer Asscher vroeg wat ik ervan vond dat de Duitse staat in cassatie gaat. Dat recht heeft die staat; daar heb ik geen oordeel over te hebben. De Europese richtlijn stelt geen regels aan de arbeidsvoorwaarden of aan het minimumloon. Het is aan de lidstaten om dit eventueel in nationale regelgeving in te vullen. Wij houden via de Europese Commissie de vinger aan de pols bij eerlijke concurrentie in het internationale speelveld. Voor en achter de schermen doen wij dit ook via de lidstaten, zoals Duitsland en het Verenigd Koninkrijk.

De heer **Elzinga** (SP): Ik heb een vraag over de hoogte van het minimumloon in Duitsland. U hebt gezegd dat dit een probleem was, omdat het minimumloon er plotsklaps was en te hoog was voor TNT om te kunnen concurreren. Op zichzelf genomen heb ik geen probleem met een algemeen Duits minimumloon. Of dit van toepassing is op de postsector moeten wij overigens afwachten. Ik heb ook gevraagd wat u vindt van de hoogte van het minimumloon, te weten € 9,80 per uur. Vindt u dat net als TNT te hoog, of vindt u het prima als dit minimumloon met die wet in hand binnen de sector wordt ingevoerd?

Staatssecretaris **Heemskerk**: Dit moet Duitsland uiteindelijk zelf weten. De hoogte van een loon wordt bepaald door productiviteit van werknemers en door wat een bedrijf kan betalen. Ik sprak op een congres in Brussel over de postsector. Daarvoor waren alleen commissarissen en postbedrijven uitgenodigd, maar tot mijn grote verbazing spraken de vakbonden niet, terwijl juist in de postsector het openstellen van de markt heel veel betekent voor de werknemers. Die werknemers moeten er dus bij worden betrokken. Ik heb op dat congres reclame gemaakt voor een Europees poldermodel. Ook heb ik uiteengezet welke voordelen van een ingroeimodel er zouden kunnen zijn. Een oude monopolist komt natuurlijk van een hoger salarisniveau, maar heeft ook het voordeel van heel veel contracten en volumes. De oud-monopolist kan het zich dus permitteren om meer te betalen. Die zaken zullen naar elkaar toe groeien. De vraag is hoe snel dat gebeurt en wat aan nieuwkomers wordt opgelegd. Ik vind een ingroeimodel, waarbij werkgevers en werknemers het samen eens worden, inderdaad de meest elegante oplossing.

Voorzitter. Ik kom te spreken over het Verenigd Koninkrijk, want ook daar zijn verbeteringen opgetreden. Er bestaat een ongelijke behandeling van de postbedrijven inzake de btw. Royal Mail heeft vrijstelling van

de btw, maar concurrenten zijn daarvan niet vrijgesteld. Er is echter een uitspraak van het Europese Hof van Justitie over de btw-behandeling waarin wordt gesteld dat de manier waarop dit in Engeland gebeurt, onjuist is. Tevens is in het Verenigd Koninkrijk het Hooperrapport verschenen, waarin aanbevelingen worden gedaan voor het in stand houden van een universele dienst, opdat de positie en de dienstverlening van Royal Mail verbetert. De commissie-Hooper beveelt aan dat Royal Mail een strategisch partnership zoekt met een of meer private ondernemingen met aantoonbare ervaring in het verbeteren of transformeren van een grote onderneming. Hooper geeft daarbij de voorkeur aan een netwerkbedrijf. TNT heeft zijn hand opgestoken en publiekelijk verklaard, geïnteresseerd te zijn in een deelname van 30% in Royal Mail. In Engeland is dus sprake van verbetering.

Er ligt een heel harde uitspraak van het Hof over de btw. Men vraagt om een strategische partner voor Royal Mail. Een heel klein voordeeltje van de btw-verlaging in Engeland, waar overigens veel kritiek op is geweest, is dat het concurrentievoordeel in elk geval wat kleiner is geworden.

De **voorzitter**: Ik zie dat verschillende leden willen interrumperen. Zij interrumperen op alfabetische volgorde.

De heer **Asscher** (VVD): Voorzitter. Ik ben voor die alfabetische volgorde.

Ik kom terug op het Europese speelveld, met name op Duitsland. De staatssecretaris heeft gezegd dat de wet is aangenomen, maar nog moet worden ondertekend, waarna een minimumloon algemeen verbindend kan worden verklaard voor verschillende industrieën. Ik herinner mij dat wij hier een tijdje terug vertegenwoordigers van TNT hebben gehad. Daarbij werd een doemscenario geschetst: als Duitsland komt met een minimumloon van € 9,80 dat ook voor de postsector geldt, dan trekt TNT alle investeringen onmiddellijk terug. Deze investeringen zijn destijds een periode bevroren geweest. De staatssecretaris schetst nu dat het onzeker is wat er gaat gebeuren. Dat begrijp ik wel, want wij weten niet precies welke industrieën zich aan het minimumloon moeten gaan houden. Het zou dus heel goed kunnen dat TNT weer in een heel merkwaardige situatie verzeild raakt: als deze wet algemeen verbindend wordt verklaard voor de postsector, is het in elk geval niet mogelijk om op loon te concurreren. Het is dan niet aan de staatssecretaris om te zeggen: dan trekt TNT zijn investeringen terug. Ik wil van hem weten hoe men daar tegenover staat, omdat dit essentieel is voor het level playing field in Europa. Als TNT er niet in kan groeien, hoe moet het dan in Duitsland opereren?

Staatssecretaris **Heemskerk**: Ten eerste is het btw-nadeel van nieuwkomers er binnenkort niet meer. In die zin is er echt een verbetering op het speelveld. Ten tweede zal de Duitse president vermoedelijk zijn handtekening zetten. Wij weten op dit moment echter nog niet op welke sectoren deze wet van toepassing zal zijn en op welke wijze deze van toepassing is. Misschien kiest men ook voor een ingroeimodel. Ook is het niet duidelijk voor welke hoogte van het minimumloon men kiest. Het is aan TNT of al die onzekerheden reden zijn om zich terug te trekken.

De heer **Asscher** (VVD): Ik begrijp heel goed dat TNT moet beslissen. Het betekent dus dat het heel goed mogelijk is dat in Duitsland, de grootste markt op dit gebied, geen level playing field ontstaat en dat dit zelfs wordt teruggedraaid, waardoor TNT in een heel ongunstige positie komt. Zo begrijp ik het toch goed?

Staatssecretaris **Heemskerk**: Dit hangt af van de definitie van level playing field. Corus heeft een keer een rapport uitgebracht waarin gezegd werd: als je het als ondernemer beschouwt, blijft het aantrekkelijk om een concurrent op de thuismarkt aan te vallen. Die concurrent kent bij een prijsdaling immers een veel groter verlies. Het speelveld is in ieder geval verbeterd, omdat het btw-nadeel eraf is. Ik weet nog niet op welke wijze het minimumloon wordt ingevoerd; dit staat open. Ik constateer echter verbeteringen.

De **voorzitter**: Ik zie dat de heer Van den Berg wil interrumperen, maar ik hanteer nu twee systemen. Het ene is alfabetisch en het andere is op volgorde. Eerst krijgt de heer Elzinga het woord, daarna de heer Schouw en vervolgens de heer Van den Berg.

De heer **Elzinga** (SP): Ik maak een korte opmerking tegen de heer Asscher: volgens mij levert een sectorbreed minimumloon, bijna bij uitstek, een level playing field. Daarnaast heb ik een vraag aan de staatssecretaris over Engeland. Hij noemde een aantal verbeteringen in het Verenigd Koninkrijk. Daarbij noemde hij opnieuw de kans dat TNT misschien een aandeel van 30% in Royal Mail zal nemen. Ik heb in eerste termijn specifiek gevraagd of de staatssecretaris dit zou toejuichen.

Staatssecretaris **Heemskerk**: Dit is een beslissing die TNT zelf moet nemen. Daarbij zal het bedrijf overwegen of het goed is voor klanten, werknemers en aandeelhouders. TNT is een Nederlands bedrijf dat het hartstikke goed doet in het buitenland. Dat heb ik onder de aandacht gebracht bij mijn collega Mandelson. Wat dat betreft is een rationeel Oranjegevoel mij niet vreemd.

De heer **Elzinga** (SP): Dat meende ik ook al te proeven in uw brief en daarom vroeg ik ernaar. Ik begrijp dat enerzijds natuurlijk wel, maar anderzijds dacht ik dat een van de doelen van de liberalisering juist was om efficiencywinst te krijgen door concurrentie. Ik heb juist begrepen dat TNT de belangrijkste concurrent van Royal Mail is, en straks misschien voor 30% eigenaar van dat bedrijf is. Misschien kunt u uitleggen hoe dit de concurrentie op de Engelse markt bevordert.

Staatssecretaris **Heemskerk**: Dat moet u aan de heer Mandelson vragen, want hij heeft op basis van het Hooperrapport gezegd: wij denken dat wij de dienstverlening in Engeland kunnen verbeteren als er een strategische partner bij Royal Mail komt. TNT heeft daarbij zijn hand opgestoken. Ik vermoed dat TNT zichzelf niet zal gaan beconcurreren, dus het bedrijf zal wellicht stoppen met het dochterbedrijf. De manier waarop zij verder concurrentie op de markt willen introduceren, is aan hen.

De heer **Schouw** (D66): Gefeliciteerd met de introductie van uw systeem waarin de interrupties op alfabetische volgorde plaatsvinden.

Heemskerk

De **voorzitter**: Mijnheer Schouw, kunt u het kort houden?

De heer **Schouw** (D66): Voorzitter. Dat zal ik doen, anders zou het nog wel eens laat kunnen worden. Heb ik het goed begrepen dat de staatssecretaris een level playing field in Europa een harde voorwaarde noemde? Vervolgens hoorde ik hem vier landen noemen, waarvan twee landen in de problemen zijn. Over Duitsland en Engeland is de staatssecretaris erg hoopvol. Vindt de staatssecretaris dat twee landen plus twee landen die nog een beetje kwakkelen, een level playing field vormen? Is het niet veel krachtiger als hij zegt: ik vind dat tien landen aan het einde van 2009 open moeten zijn voor de postmarkt? Dat lijkt mij een hard criterium. Dan kun je praten van een level playing field.

Staatssecretaris **Heemskerk**: Als ik dat zou doen, zou ik de spelregels moeten veranderen. Mijn voorganger heeft al gezegd dat wij heel goed kijken naar wat er gebeurt in het Verenigd Koninkrijk en in Duitsland. Het level playing field is een belangrijke voorwaarde, naast de arbeidsvoorwaarden. Ik heb ten aanzien van het level playing field altijd gezegd: het klinkt mooi, maar het zal nooit zo glad zijn als een biljartlaken. Ik constateer nu zowel in het Verenigd Koninkrijk als in Duitsland verbeteringen en een eerlijker nationaal speelveld. Daarmee is een van de twee voorwaarden die ik heb gesteld verbeterd. Is het een biljartlaken? Nee, nog niet.

De heer **Schouw** (D66): Dan zegt u dus: een Europees level playing field is wanneer vier landen meedoen met een open postmarkt, waarvan twee landen nog in de problemen zitten?

Staatssecretaris **Heemskerk**: Ik zie in twee heel belangrijke lidstaten verbetering voor de toegang van nieuwkomers. Bovendien zijn Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Nederland samen goed voor 50% van de Europese postmarkt. Daarnaast is er ook in Europa gezegd: wij gaan nu met zijn allen open. De meeste landen doen dat per 1 januari 2011 en een aantal andere landen twee jaar later.

De heer **Schouw** (D66): Dat is een onwaarachtigheid, althans zo komt het op mij over, maar daarmee wil ik u niet betichten van een leugen. Het lijkt mij interessant om de rekensom eens te bekijken. Ik wil wel zien hoe u tot de conclusie komt dat 50% van de postmarkt in het Verenigd Koninkrijk, Nederland en Duitsland zit. Dat lijkt mij een onwaarachtige berekening van de Europese postmarkt, totdat ik de cijfers gezien heb.

Staatssecretaris **Heemskerk**: U hoort bij een oppositiepartij en u vertrouwt mij niet. Die 50% hebben wij heel vaak gebruikt en een van de redenen om juist naar Duitsland en naar het Verenigd Koninkrijk te verwijzen, was dat men bij elkaar een bulk had. Op beide markten is er sprake van een eerlijker speelveld. Bovendien is ten opzichte van toen wij de wet in de Tweede Kamer behandeld hebben, nu ook nog eens in heel Europa afgesproken dat men opengaat in 2011 en 2013. Al met al zie ik een verbetering van het level playing field, en daarmee is een van de twee voorwaarden vervuld die wij hebben gesteld aan het opengaan van de markt.

De heer **Van den Berg** (SGP): Voorzitter. Ik zal geen inleiding houden. Wij zijn heel getrouw aan uw voorzitterschap, dat weet u, als gouvernementele partijen. Ik neem ook wat afstand, dat begrijpt u ook. Naar mijn mening loopt de staatssecretaris heel erg gemakkelijk langs onze inbreng. Wij hebben een aantal heel kritische vragen gesteld en tot nu toe heeft hij verzuimd om daarop in te gaan. Ik pak er één punt uit. Hij zegt dat het wat beter is geworden met het gelijke speelveld, bijvoorbeeld in Duitsland. Een van onze vragen was wat hij nu doet als dat speelveld niet verbetert. Daar ziet het naar mijn mening namelijk naar uit. Wat zijn dan zijn mogelijkheden? Als wij dit wetsvoorstel aannemen, is het bij ons weg en kunnen wij achteraf misschien nog een keer vragen stellen, maar meer ook niet. Wat voor rem heeft de staatssecretaris ingebouwd voor het geval dat speelveld niet optimaal wordt?

Staatssecretaris **Heemskerk**: Als wij nu zeggen: de markt gaat open, dan is dat niet meer terug te draaien. Dan kunnen wij het monopolie niet gaan herintroduceren. Wat hebben wij gedaan om die landen te verleiden of te overtuigen om tot een eerlijker speelveld te komen? Ik heb om te beginnen steeds mijn poot stijf gehouden. Wij hebben voor en achter de schermen daaraan gewerkt. Dat deden wij bilateraal. Er zijn diverse contacten geweest vanuit het kabinet met onze counterparts in de Duitse regering, waarin wij hebben gezegd dat wij het belangrijk vinden dat juist zo'n groot land zich aan de spelregels houdt. Dat is ook gebeurd via de Commissie. Er zijn brieven gestuurd door de commissarissen McCreevy en Kroes, en ten aanzien van de btw loopt een zaak via het Hof in Luxemburg. Diverse diplomatieke en juridische instrumenten zijn ingezet en die hebben wij ook nog steeds als de markt wel open is.

De heer **Van den Berg** (SGP): Voorzitter. Ik twijfel niet aan de inzet die gepleegd is. Daar gaat dit niet over. Vandaag markeren wij een punt. Zegt u: als de wet wordt aangenomen, heb ik geen enkel middel meer om daar nog wat verbeteringen in aan te brengen als het speelveld niet goed wordt? Mag ik dat concluderen?

Staatssecretaris **Heemskerk**: Nee, dat mag u nu weer niet concluderen. Ik zeg niet dat ik dan geen enkel middel meer heb. Ik heb gezegd dat ik dan niet opeens dat private monopolie kan herintroduceren. Dat middel hebben wij dan niet meer. Die onderhandelingspositie, waarvan sommigen zich afvragen of het wel een onderhandelingspositie is, hebben wij opgegeven. Wij kunnen en zullen echter wel voor en achter de schermen, via Brussel en via Luxemburg de beschikbare juridische en diplomatieke instrumenten benutten om ervoor te zorgen dat die landen nieuwkomers eerlijke kansen geven. Dat is natuurlijk ook een Europees belang, en niet alleen een Nederlands belang.

Daarmee kom ik op mijn derde blokje, de arbeidsvoorwaarden. Voor het kabinet zijn goede arbeidsvoorwaarden zeer belangrijk voor de verdere opening van de postsector. Wat dat betreft, moeten wij lessen trekken uit eerdere marktopeningen. Dat zeg ik ook tegen de heer Schouw. Je moet niet zomaar liberaliseren, maar echt kijken wat dat betekent voor de mensen die werken in zo'n sector. Het kabinet heeft dan ook twee onderzoeken laten uitvoeren naar de arbeidsvoorwaarden. Dat heb ik

gedaan, al zit ik daarmee eigenlijk al behoorlijk op het terrein van Sociale Zaken. Het betrof onderzoek naar de juridische positie van de contracten die de nieuwe postbedrijven hanteren en de daarmee samenhangende sociale rechten. Dat zijn die overeenkomsten van opdracht.

Ten tweede heeft ook de Arbeidsinspectie op mijn verzoek onderzoek verricht naar het beloningsniveau van postbezorgers met zo'n overeenkomst van opdracht. Zijn de verhalen over die stukloonconstructie geruchten of hoe zit dat? Kan een medewerker daarmee onder normale omstandigheden uitkomen op het minimumloon of niet? Mede op grond van die onderzoeksuitkomsten was de toestand van de arbeidsvoorwaarden een reden voor het kabinet om die marktopening uit te stellen. Samen met collega Donner heb ik in de afgelopen periode meermalen overleg gevoerd met de sociale partners over de ontwikkeling van de arbeidsvoorwaarden. Wij zijn er behoorlijk diep op ingegaan, in tegenstelling tot eerdere marktopeningen.

In onze brief van 20 februari heb ik aangegeven dat het kabinet zal ingaan op de wens van de bonden om te komen tot een stok achter de deur. Dat is de AMvB. Voordat ik inhoudelijk daarop inga, wil ik benadrukken dat alle partijen betrokken zijn bij de besluitvorming rondom die AMvB en de vormgeving daarvan. Het is immers nogal een complexe zaak. Minister Donner en ik werken op dit moment aan het opstellen van een AMvB op basis van artikel 8 van de Postwet. Die AMvB is nu nog niet af, want hij is nog niet geslagen door het kabinet. Dan bestaat die pas. U hebt echter de AMvB inderdaad al gezien. Daar is ook naar verwezen. Ik heb in de brief uiteengezet hoe wij de AMvB willen vormgeven. Het is een vondst van de minister van SZW dat de AMvB zo is vormgegeven dat postvervoerbedrijven voor alle bezorgers met arbeidsovereenkomsten moeten werken. Er is dus sprake van een omkering van de bewijslast. Zij moeten arbeidsovereenkomsten hebben tenzij de postbedrijven zijn gebonden aan een cao waarin met de vakbonden afspraken zijn gemaakt voor de overgang van overeenkomsten van opdracht, de OVO's, naar arbeidsovereenkomsten. Met deze omdraaiing van de bewijslast, waaraan de postbedrijven invulling moeten geven omdat anders wordt opgetreden, blijft de verantwoordelijkheid voor de arbeidsvoorwaarden daar waar zij thuishoort, namelijk bij de sociale partners. Als de partijen die eigen verantwoordelijkheid niet nemen, worden de arbeidsvoorwaarden voorgeschreven door de overheid.

De AMvB schrijft voor dat de cao aan drie voorwaarden moet voldoen. Er moet ingevolge de cao een ingroeimodel van toepassing zijn dat ertoe leidt dat 80% van de postverspreiders na verloop van 3,5 jaar met een arbeidsovereenkomst brieven bezorgt. Het ingroeimodel moet voorzien in een stapsgewijze ontwikkeling naar realisatie van het einddoel, dus er moet zichtbaar vooruitgang zijn. In de cao moeten bovendien afspraken zijn opgenomen over de arbeidsvoorwaarden van de briefbezorgers waarmee nog geen arbeidsovereenkomst is gesloten.

De heer **Laurier** (GroenLinks): Ik wil even terug naar het begin. Er zijn onderzoeken geweest naar de arbeidsvoorwaarden van mensen die onder het OVO-regime werkten. Een van de conclusies was dat het minimumloon niet kon worden gehaald ondanks de arbeidstijd die men erin stak. U stelt vervolgens dat arbeidsvoorwaarden een verantwoordelijkheid van de sociale partners zijn. Volgens mij hebben wij het echter iets anders geregeld. Wij hebben een wettelijk minimumloon, een basis die door het Rijk is gelegd. Daar bovenop kunnen de sociale partners arbeidsvoorwaarden overeenkomen. U kiest ervoor om het om te draaien en er een ingroeimodel van te maken. Waarom kiest u niet voor handhaving van het minimumloon voor de mensen die in een bepaalde positie werken? Het is toch heel erg merkwaardig – dat is in feite wat er wordt gezegd – dat bedrijven een periode van vier jaar hebben om in te groeien om het minimumloon te betalen?

Staatssecretaris **Heemskerk**: Voor handhaving van het minimumloon is een arbeidsovereenkomst nodig. Een OVO is in feite geen arbeidsovereenkomst, dus is op grond daarvan het wettelijk minimumloon niet op die manier te handhaven. Dat is de crux. De vraag is hoe je van OVO's naar arbeidsovereenkomsten komt. Je kunt gewoon zeggen dat iedereen, 100% van het personeel, een arbeidsovereenkomst moet hebben. Dat is een model. Dat is bijvoorbeeld toegepast in het goederenvervoer. Wij hebben ervoor gekozen om het om te draaien. Juist op verzoek van de sociale partners geven wij de ruimte om van OVO's naar arbeidsovereenkomsten te groeien, naar 80% in 3,5 jaar.

De heer **Laurier** (GroenLinks): Erkent u nu in feite dat de OVO-constructie ten opzichte van de werktijden die moesten worden gemaakt om het minimumloon te verdienen, eigenlijk een U-bocht is geweest om onder het wettelijk minimumloon uit te komen?

Staatssecretaris **Heemskerk**: Een OVO is een overeenkomst tussen twee partijen om iets te doen. Degene die het doet, kan er geld voor krijgen. Het kan het maken van een schilderij betreffen. De vraag hoe lang de schilder erover doet om het schilderij te maken, zal bepalen of hij uiteindelijk uitkomt op het minimumloon of niet. De OVO is een erkende juridische rechtsvorm. De vraag of de Wet minimumloon en vakantietoeslag van toepassing is op mensen die op basis van een OVO werken omdat er bijvoorbeeld sprake is van een gezagsverhouding, is juridisch heel ingewikkeld. Daar is een dik juridisch rapport over geschreven. Die vraag is nog niet uiteindelijk beantwoord. Het kabinet vindt ook niet wenselijk dat er een postsector ontstaat waarin alleen mensen met een OVO werkzaam zijn. De sociale partners willen er ook van af. De afspraken die zij hebben gemaakt om daarvan af te komen, ondersteunen wij van harte. Sterker nog, wij stimuleren ze of dwingen ze af met een stok achter de deur.

De heer **Laurier** (GroenLinks): Ik vroeg of u het met mij eens bent dat de OVO-constructie eigenlijk een U-bochtconstructie is om onder het minimumloon uit te komen. Volgens mij kunt u daar eenvoudig met "ja" of "nee" op antwoorden.

Staatssecretaris **Heemskerk**: Helaas kwam een aantal mensen dat post heeft bezorgd via een OVO onder het minimumloon terecht. Ik kan niet zomaar zeggen dat mensen met een OVO per definitie altijd recht hebben op het minimumloon.

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): Een van uw opmerking

triggerde mij, namelijk dat er een AMvB zou komen. Er ligt inderdaad al een concept. Mijn fractie vindt dat dit ontwerp er aardig uitziet. Wanneer is de definitieve AMvB beschikbaar en wanneer slaat het kabinet deze daadwerkelijk? Mijn fractie vindt het van belang dat het niet blijft bij de gedachte van een stok achter de deur, maar dat het kabinet de AMvB daadwerkelijk slaat. Wanneer denkt u de AMvB te slaan?

U hebt gesproken over het ingroeimodel. Hoe ziet dit model eruit? Wordt dit een proportioneel ingroeimodel? Komen er stapjes in, bijvoorbeeld een ingroei van 20%, 40% en 60% om in 3,5 jaar op 80% uit te komen? Is het aan de bonden en de sector en, zo ja, hoe monitort u dan? Komt u dan pas na 3,5 jaar kijken hoe het loopt of checkt u tussentijds?

Staatssecretaris **Heemskerk**: De AMvB staat niet geagendeerd voor de komende ministerraad, maar ik hoop voor de ministerraad erop. Als de ministerraad deze heeft vastgesteld, gaat hij naar de Raad van State voor een juridische beoordeling. Daarna wordt hij finaal. Daarna kan ik hem aan beide Kamers toezenden.

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): U geeft hier dus een keiharde garantie dat de AMvB op korte termijn wordt geslagen?

Staatssecretaris **Heemskerk**: Ja. Dit is een complexe zaak, vooral met het toezicht op de AMvB. Het toezicht ligt nu feitelijk alleen bij de OPTA. Ten aanzien van cao's moet het toezicht in samenwerking plaatsvinden met het ministerie van SZW. De partijen die nu afspraken maken over dat ingroeimodel, hebben schriftelijk uiteengezet hoe zij dat voor zich zien. Zij stellen voor om elk jaar een doel stellen wat betreft het percentage arbeidsovereenkomsten dat moet worden gehaald. Zij beginnen op 10%. Als zij denken dat zij na één jaar op 30% kunnen komen, stellen zij dat als doel. Dat doel wordt ieder jaar bijgesteld. De stappen moeten natuurlijk progressief zijn en optellen naar 80%. De partijen geven in hun brief aan dat zij de werkwijze van het jaarlijks vaststellen van een percentage en daar naartoe te groeien, prefereren boven het vooraf voor de gehele periode vastleggen van de ontwikkeling van het percentage. Zij willen zelf het tempo kunnen bepalen in plaats van dat wij een curve uitschrijven. Zij geven aan de volgende zaken bij de periodieke evaluaties te willen meewegen: de kwaliteit van de arbeidsovereenkomsten, het niveau van de arbeidsvoorwaarden en de ontwikkeling van het volume en de tarieven bij de nieuwe postbedrijven.

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): Daarmee geeft u dus eigenlijk aan dat de ingroei op een flexibele manier gaat plaatsvinden. U zegt dat de bedrijven en de bonden ruimte nodig hebben om in te kunnen groeien. Des te prangerder wordt echter mijn vraag hoe u erop toeziet. Doet u dat tussentijds of kijkt u pas na 3,5 jaar? Als u dat pas doet na 3,5 jaar, is het best mogelijk dat het helemaal geen nut meer heeft.

Staatssecretaris **Heemskerk**: Het toezicht op naleving van de cao-afspraken wordt in eerste instantie door de werkgevers en de werknemers zelf uitgevoerd via het nalevingsinstituut dat zij willen oprichten. Dat krijgt ook de bevoegdheid om boetes uit te delen. De postbedrijven moeten natuurlijk die 80% halen in 3,5 jaar. Er is een zekere garantie dat zij dat gaan halen. Als een van de partijen zich niet aan de afspraken houdt, kan de ander zeggen dat er geen sprake meer is van een cao. Dan kan worden opgelegd dat 100% van het personeel een arbeidsovereenkomst moet hebben. Als men dat niet doet, kunnen er vervolgens ook forse boetes worden opgelegd.

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): De staatssecretaris stelt dus dat, als hij moet ingrijpen, als hij de AMvB moet oppakken en ten uitvoer moet brengen, hij dit na 3,5 jaar doet.

Staatssecretaris **Heemskerk**: Ik doe dat als een van de partijen zich niet houdt aan de afspraken en niet het percentage haalt dat men van te voren heeft afgesproken. Ik zeg toe dat er wat dat betreft een stok achter de deur staat, een stevige stok. Ik ga daar liever niet mee slaan. Ik doe dat alleen als de partijen zich niet aan de eigen afspraken houden.

De heer **Elzinga** (SP): De staatssecretaris zegt toe dat, als de AMvB door het kabinet is goedgekeurd en voor advies naar de Raad van State is gestuurd, deze ook naar de Kamer wordt gestuurd. Er vindt nu namelijk een discussie over een AMvB plaats die ik nog niet bij de stukken heb gezien, terwijl die kennelijk wel circuleert. Formeel hebben wij die nog niet gekregen. De staatssecretaris geeft ook aan dat hij de AMvB naar de Tweede Kamer stuurt. Wil dat zeggen dat hij de AMvB voorhangt bij beide Kamers, zodat zij er nog een keer over kunnen spreken als zij die hebben gelezen?

Staatssecretaris **Heemskerk**: In de wet is geen formele voorhangprocedure geregeld. Ik stuur de AMvB aan deze Kamer toe, evenals aan de Tweede Kamer.

De heer **Elzinga** (SP): Alleen ter informatie? Dan had ik de AMvB liever nu gehad, want dan hadden wij ook kunnen meepraten. In de wet is geen formele voorhang geregeld, maar de staatssecretaris kan nu toezeggen dat hij de AMvB alsnog voorhangt en dat wij er over mee mogen praten straks. Dan hoeven wij dat niet via een motie te vragen.

Staatssecretaris **Heemskerk**: De voorhangprocedure moet juridisch worden geregeld, maar ik zeg de Kamer bij dezen toe dat zij de AMvB krijgt. Nu is die er nog niet, want de ministerraad heeft die nog niet bekrachtigd. Toch heeft een van de partijen de AMvB, naar ik begreep per ongeluk, rondgestuurd, terwijl wij die nog bespreken met de partijen. Als de AMvB gereed is, stuur ik die naar beide Kamers.

De heer **Elzinga** (SP): Alleen ter informatie, of kunnen wij er ook nog echt over van gedachten wisselen? Dat heeft onze interesse natuurlijk.

Staatssecretaris **Heemskerk**: De Kamer bepaalt altijd zelf wat zij met toegestuurde informatie doet.

De heer **Schouw** (D66): Ik heb dat per ongeluk toegestuurde exemplaar bij mij. Wellicht kan dat worden verspreid.

Er is dus één formeel meetpunt wat het kabinet betreft als het gaat om de afspraken die in de AMvB komen te

staan. Dat meetpunt is na 3,5 jaar. Heb ik dat goed begrepen?

Staatssecretaris **Heemskerk**: Neen, de AMvB schrijft voor dat de cao aan drie voorwaarden moet voldaan. De eerste betreft het ingroeimodel van 80% na 3,5 jaar. Daarnaast moet sprake zijn van progressieve stappen. Je kunt niet van 10% naar 11% en dan ineens naar 80%. De derde voorwaarde is dat in de cao afspraken moeten zijn opgenomen over de arbeidsvoorwaarden van briefbezorgers waarmee nog geen arbeidsovereenkomst is gesloten. Dan zit je op het terrein van de OVO's en het beloningsmodel voor postbezorgers die niet onder het minimumloon vallen. Dat model moet zodanig zijn dat je in een normale wijk, met normale omstandigheden, een fatsoenlijk salaris kunt verdienen. Ik heb in de Tweede Kamer vaak een vergelijking getrokken met mijn eigen krantenwijk. In de eerste week verdiende ik fors onder het minimumloon, omdat ik elke keer verdwaalde. In normale omstandigheden moet je echter kunnen uitkomen op een normale beloning. Dat maakt onderdeel uit van de cao. Het gaat om afspraken over de arbeidsvoorwaarden van briefbezorgers waarmee nog geen arbeidsovereenkomst is gesloten.

De heer **Laurier** (GroenLinks): Voorzitter. Er moet mij iets van het hart over de circulerende concept-AMvB. Klaarblijkelijk beschikken sommige fracties over die AMvB, maar andere niet. Als dat het geval is, constateer ik dat hier in de Kamer geen level playing field bestaat.

Staatssecretaris **Heemskerk**: Ik vind het ook vervelend dat een van de partijen waarmee wij hebben gesproken de AMvB heeft rondgestuurd. Overigens heeft men zich daarvoor bij mij verontschuldigd. De Kamer heeft echter met mij te maken en met alles wat ik hier zeg. De wijze waarop ik de voorwaarden van de AMvB beschrijf, maakt onderdeel uit van de wetsgeschiedenis. De uitgangspunten van de AMvB heb ik ook al in de brief aan de Kamer neergelegd.

De heer Van den Berg vroeg naar de vooruitzichten van de medewerkers van TNT. Er is een concept-cao afgesloten. De kop daarvan is die min 15%. Het past mij niet om daarover een oordeel te geven, maar voor de postbezorgers/kostwinnaars, mensen die al heel lang bij TNT werken, is sprake van een aanvulling tot 95%. Voorts zijn er werk-naar-werktrajecten ingezet. In tegenstelling tot de vorige keer, toen de besprekingen over de cao mislukten, is in deze cao tevens een werkgelegenheidsgarantie afgegeven. Misschien hangt dat samen met het feit dat ook voor nieuwe postbedrijven afspraken worden gemaakt over de arbeidsvoorwaarden. Ook TNT is wellicht minder "gezakt" dan tijdens de mislukte besprekingen vorig jaar.

De heer Schouw vroeg of concurrentie mogelijk is als er alleen maar arbeidskosten zijn, als er alleen maar op basis van lonen wordt betaald. Dat is ook het antwoord op de vraag van de heer Asscher over de Duitse situatie. Ook als de arbeidskosten de grootste kostenpost vormen, is innovatie mogelijk. Dat zien wij ook in de dienstensector. Ook in de postsector zijn de looproute en de software die je daarvoor gebruikt om zo slim mogelijk te bezorgen, een bron van innovatie. Ik denk ook aan de wijze waarop je sorteert en de combinaties die je wellicht maakt tussen gewone postbezorging en het feit dat iedereen tegenwoordig steeds meer winkelt via internet en dingen ook thuis laat bezorgen. Ik denk aan de combinaties die men wellicht op de bezorgingsmarkt gaat maken met de interne postafdeling van de Staten-Generaal of van andere bedrijven. Ook in een geliberaliseerde postmarkt is concurrentie mogelijk op basis van de cao, al is dat geen concurrentie waarbij de arbeidsvoorwaarden door het ijs zakken.

De heer Elzinga vroeg naar de positie van ABVAKABO ten aanzien van de marktopening. ABVAKABO is de onderhandelaar voor TNT. In de brief van 19 januari stelde deze organisatie dat zij geen voorstander is van verdere marktopening, maar ze constateerde tevens dat een groot deel van de postmarkt al is geliberaliseerd en dat het dus niet realistisch is om te veronderstellen dat die stap alsnog zou worden teruggedraaid, in de zin van: het monopolie terug en de Staat koopt en nationaliseert TNT weer. Daarom vraagt ook ABVAKABO in de brief van 19 januari om het afronden van het ingroeimodel voor de datum van de marktopening en tevens om de toezegging dat die stok achter de deur er komt. Aan beide wensen wordt voldaan. In de brief van 19 februari van alle bonden, inclusief ABVAKABO, staat dat de volledige marktopening beter eerder kan plaatsvinden, als de arbeidsvoorwaarden zijn ingevuld, dan op een later tijdstip, waardoor de gemaakte afspraken komen te vervallen. Dat is ook een belangrijke reden om de markt juist nu te openen, want daarmee wordt het wantrouwen dat de sociale partners op een bepaalde manier hadden, weggenomen. Zij vroegen zich af of het kabinet die stap daadwerkelijk zou zetten, of dat alleen maar naar andere criteria en andere landen zou worden gekeken. Daarom vonden wij het verantwoord de markt per 1 april 2009 te openen. Ook de heer Wiechmann, bestuurder van de postsector van ABVAKABO, stelt op de eigen site dat het volledig openstellen een onvermijdelijke vervolgstap is. Alle bonden vinden het beter om het laatste stuk ook te openen nu de voorwaarden zijn ingevuld.

Voorzitter. Ik kom toe aan de afronding.

De **voorzitter**: Een ogenblik. De heer Laurier wil nog een vraag stellen.

De heer **Laurier** (GroenLinks): De staatssecretaris gaat in op de afspraken met de bonden. Hij geeft ook het belang aan van een stok achter de deur. Maar stel dat een meerderheid van deze Kamer zou zeggen het op dit moment niet verstandig te vinden om de liberalisering per 1 april door te laten gaan. Slaat de staatssecretaris de AMvB dan wel?

Staatssecretaris **Heemskerk**: De AMvB willen wij zo snel mogelijk slaan, maar volgens mij hebben wij de wet nodig om de AMvB te mogen slaan. Als de heer Laurier dus een instrument wil om de sociale bodem te creëren, moet hij voor dit wetsvoorstel stemmen.

Voorzitter. Ik kom op de planning ten aanzien van 1 april. 1 april 2009 is helemaal niet ver weg. Er moet nog veel gebeuren. Uiteraard is dat het eventueel aannemen door uw Kamer van het wetsvoorstel over de openstelling van de postmarkt per 1 april. Daarnaast is er het Postbesluit. Dat is eind 2007 aan de Eerste Kamer voorgelegd en geeft de basis van de bepalingen omtrent het wetsvoorstel. Verder is er de ministeriële regeling. Deze is op 20 februari 2009 voorgehangen bij de Eerste Kamer en de Tweede Kamer. Ten slotte is er nog het inwerkingtredingbesluit dat bij het wetsvoorstel hoort.

Heemskerk

Mevrouw Sylvester vroeg hiernaar. Dit besluit is bij brief van 20 februari 2009 voorgehangen. Dat was dus ruim vier weken voor 1 april.

De heer Elzinga vraagt waarom wij dit allemaal doen. Uiteindelijk doen wij het om meer mogelijk te maken op de zakelijke markt. Daar profiteren zowel bedrijven als goede doelen van. De postmarkt verandert, de baan van postbode verandert en mensen kijken niet meer iedere dag naar hun post. Sommige bedrijven willen nog wel hun post ontvangen, maar die mag dan wel aan het einde van de week of de maand worden bezorgd; het hoeft niet altijd allemaal de volgende dag. Wij hebben door onze voorwaarden steeds te formuleren en door onze poot stijf te houden, in mijn optiek echt verbetering gezien in het Verenigd Koninkrijk en in Duitsland. Het allerbelangrijkste voor mij zijn echter de vorderingen die de sociale partners hebben gemaakt. Zij zijn steeds hun afspraken nagekomen en hebben gevraagd om een stok achter de deur. Zij koppelen dat zeer nadrukkelijk aan marktopening met een sociale bodem en het verzoek tot vertrouwen van het kabinet om ook echt die stap te nemen. Juist in deze moeilijke economische omstandigheden moeten wij voorkomen dat er een race to the bottom ontstaat. Juist nu is zo'n marktopening met sociale randvoorwaarden dus van groot belang. Ik hoop dan ook dat ik deze Kamer heb kunnen overtuigen om in te stemmen met dit wetsvoorstel.

De **voorzitter**: Ik verzoek de leden om de opmerkingen die ongetwijfeld nog leven in tweede termijn mee te nemen.

Ik schors de beraadslaging over dit wetsvoorstel tot na het antwoord in eerste termijn van de regering in het Europadebat.

De beraadslaging wordt geschorst.

Aan de orde is de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Tijdelijke regels voor experimenten met een gebiedsgerichte bestemmingsheffing ten behoeve van aanvullende activiteiten van samenwerkende ondernemers mede in het publiek belang (Experimentenwet BGV-zones) (31430);**
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (VII) voor het jaar 2009 (31700-VII).**

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Voorzitter: Timmerman-Buck

Aan de orde is de voortzetting van het **Europadebat** in het kader van de behandeling van **de brief van de minister en staatssecretaris van Buitenlandse Zaken met de Staat van de Europese Unie 2008-2009 (31702, nr. 1), de bijlagen bij de Staat van de Europese Unie 2008-2009 (31702, nr. 2), het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2009 (31700-V) en het wetsvoorstel Wijziging van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2008 (wijziging samenhangende met de Najaarsnota) (31792-V)**.

□

Minister **Verhagen**: Voorzitter. Evenals de geachte senator van D66 heb ik enigszins last van mijn stem. Ik hoop dat de leden mij toch goed kunnen verstaan.

Vele senatoren begonnen terecht met het plaatsen van hun inbreng over de Staat van de Europese Unie in de context van de huidige economische en financiële crisis. In heel veel verschillende fora, mondiaal, Europees maar ook nationaal, zullen de komende maanden doorslaggevende beslissingen worden genomen over de bestrijding van die financieel-economische crisis. Het doet mij genoegen om juist in deze omstandigheden met deze Kamer de Staat van de Europese Unie tegen het licht te houden want, zoals een uwer al opmerkte, sinds de Tweede Kamer op 6 november vorig jaar over die Staat van de Unie debatteerde, is er veel gebeurd.

De balans is niet eenduidig. Aan de negatieve kant moet worden vastgesteld dat de crisis zich snel heeft verspreid en verdiept. Geen land blijft buiten schot. Ook de individuele burger ondergaat allengs de gevolgen. En het einde is nog niet in zicht. Aan de positieve kant merken wij daarentegen dat zowel de belangrijkste economische actoren buiten de EU als de EU zelf grote en doelgerichte activiteiten hebben ontplooid. Bij dit alles onderstreep ik wel dat het belang van de burger centraal moet staan en heeft gestaan. Er is verwezen naar de maatregelen die al genomen zijn in het kader van de financiële crisis. Maar ook het voortdurende streven naar stabielere financiële markten en bijvoorbeeld het depositogarantiestelsel zijn direct in het belang van de individuele burger. Als wij de spaartegoeden van een individuele burger garanderen, dan is dat ook in zijn belang en niet alleen in het belang van de banken. Daarnaast zijn de stimuleringsmaatregelen van het economisch herstelplan gericht op het behoud van werkgelegenheid in de hele Europese Unie.

Het is echter evident dat de financieel-economische crisis meer dan welk dossier ook de internationale en Europese agenda beheerst. Door de innige verstrengeling van de mondiale kapitaalmarkten is de crisis een wereldwijd fenomeen geworden. Bijna zonder vertraging doen de ontwikkelingen in de Verenigde Staten zich voelen in de reële economieën van Europa en Azië, en vice versa.

In mijn toespraak bij de opening van het academisch jaar in Leiden op 1 september jongstleden heb ik benadrukt dat wij in een globaliserende, veranderende wereld nog meer dan voorheen sterke bondgenootschappen moeten smeden met landen waarmee wij onze waarden en normen delen. In een wereld met schui-